

Blåhakarna vid Djurle våtmark

I mitten på 60-talet såg jag blåhake för första gången. Det var en utfärgad hanne som rastade intill en å med vassbårder, en del videbuskage och betade strandängar. Det bör ha varit i maj. Miljön var den perfekta för att hitta sin första blåhake.

Något år senare, 1967, befann jag mig på södra sidan av Sareks nationalpark tillsammans med en skådarkompis och då hittade vi blåhakebon med ägg. Mitt intresse för denna vackra fågel var naturligtvis redan väckt.

Sommaren 1978 arrangerade vi i Växjö Fågelklubb en "fältstation" vid Kutjaure helt nära Padjelanta nationalpark i Lappland. Den här resan blev en storslagen upplevelse med häckande fjällugglor, jaktfalk och rödstrupig piplärka. Vi var tio deltagare som hade kommit överens om att bidra med fågelobservationer till den första omgången av Svensk fågelatlas. Vi skulle också samla in bytesrester från häckande stenfalkar till ett då pågående forskningsprojekt vid Göteborgs universitet. Den tredje sysslan var att studera häckande blåhakar bl a genom att ringmärka så många som möjligt. Det var i samband med detta som jag fick möjlighet att börja med ringmärkning på egen hand. Och blåhaken blev den art som jag först riktade mitt intresse emot.

Senare har jag kunnat ringmärka en hel del blåhakar på fjällvandringar och på Ånnsjöns fågelstation i västra Jämtland. Däremot lyckades jag inte hitta någon rastlokal för arten här i södra Småland. Observationerna har varit få och förhoppningen om att kunna ringmärka rastande blåhakar här hemma infriades inte.

Vintern 1999-2000 ledde man vattnet från en av kanalerna på Djurle myr så att en våtmark bildades på tidigare jordbruksmark. Den nya sjön är några hektar stor och belägen sydväst om Myrtorpet och strax norr om den igenvuxna Barnsjön i Jät, Växjö kommun. På kort tid utvecklades en frodig vegetation intill de öppna vattenytorna, speciellt i våtmarkens nordvästra del. Vide, kaveldun, rörflen och vass dominerar. Också i den nu nästan torrlagda kanalen finns kraftiga stråk och partier med dessa växter.

Hösten 2002 gav jag mig på den gamla idén med att försöka fånga rastande blåhakar. Det gick riktigt bra och sju fåglar blev ringmärkta. Sedan dess bedriver jag och framför allt min kollega Ronny Johansson ringmärkning vid Djurle våtmark. Ronny har sedan 2005 årligen fångat fåglar på lokalen från april fram till hösten. Samtidigt har jag ägnat mig åt en närliggande fångstlokal där jag riktat in mig på ringmärkning av törnsångare, en verksamhet som pågått sedan 1979. Från slutet av augusti fram till en vecka in i oktober har vi slagit ihop våra ansträngningar för att fånga så många blåhakar som möjligt. Till och med 2008 har vi märkt 62 blåhakar vid Djurle våtmark.

Fångsten sker med hjälp av slöjnet. Vid några av dessa nät har vi placerat ljuduppspelare. Först var det bandspelare med 1-minutersband, sedan blev det CD-spelare och därefter mp3-spelare. De senare är mycket smidiga att använda tillsammans med små men ändå effektiva högtalare.

Fångstinsatsen är inte standardiserad på något vis. Antalet nät kan variera och den exakta placeringen av näten likaså. Vi försöker få upp utrustningen redan före gryningen, en ambition som vi inte lyckas med alltid. Oftast har vi avslutat fångsten fram emot 12-tiden.

Den tidigaste blåhaken har fångats 31 augusti och den senaste 4 oktober. Mediandatum för samtliga är 13 september. Figur 1 visar hur fångsten är fördelad på femdagarsperioder (pentader).

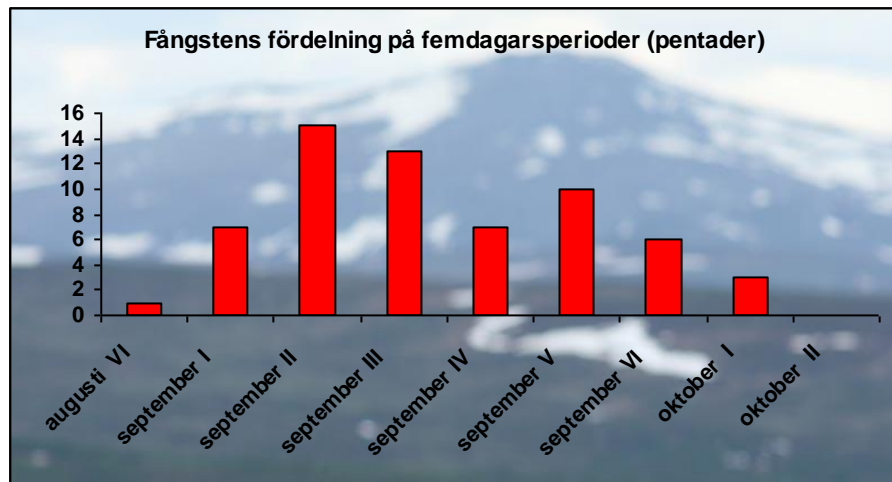

Fig 1. Fångsten fördelning på femdagarsperioder

Flest blåhakar har fångats tidigt på morgonen men nya fåglar kan fångas hela förmiddagen. Se fig 2.

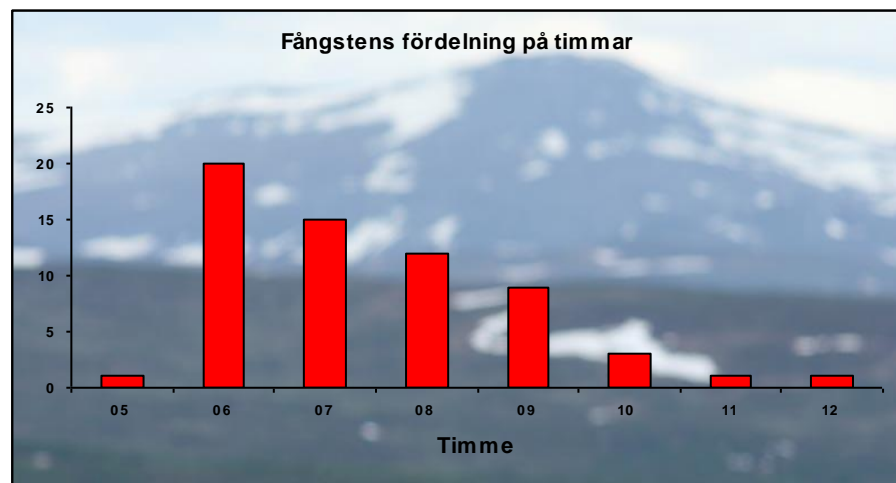

Fig 2. Fångsten fördelning på timme

Av de 62 märkta blåhakarna har 45 exemplar varit hannar och 16 honor. En har inte blivit könsbestämd. Således är ungefär 3/4 av de fångade blåhakarna hannar vilket förvånar. En förklaring kan eventuellt vara att fångsten bedrivs med hjälp ljuduppspelare.

Unga fåglar dominerar fullständigt, endast två har varit adulta blåhakar. Återigen vill man söka förklaringen i fångstmetoden. Unga fåglars bristande erfarenhet och därmed bristfälliga försiktighet skulle göra dem mer lättfångade. Eller, kanske attraheras de i mycket större

omfattning av det uppspelade ljudet? Det är väl heller inte omöjligt att vuxna blåhakar har en annan flyttningsstrategi än ungfåglar med längre flygetapper så att någon rastning sällan är aktuell förrän de nått områden bortom Östersjön.

Vinglängderna överensstämmer med uppgifterna i litteraturen (Svensson 1992) med undantag för de två honorna med vinglängd 80 mm. Medelvärdet för hannarna är 76,5 mm och för honorna 75,6 mm.

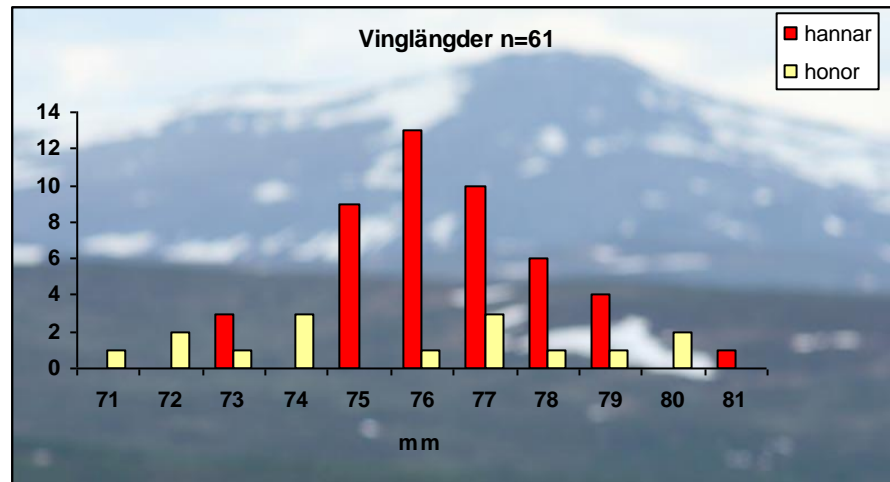

Fig 3. Vinglängder

En av de allra mest intressanta frågorna att ställa i samband med fångst och ringmärkning av flyttande fåglar på en rastlokal handlar om energistategier. Fåglar lagrar energi i form av fett som sedan förbränns i samband med långa flyttningar (Alerstam 1982). Ämnet är också behandlat med just blåhaken som exempel av Hans Ellegren (1989).

Blåhakarna vid Djurle våtmark har bedömts tillhöra fettklasser från noll till sex. Således uppvisar samplet en stor spridning. Medelvärdet är fettklass 2. Fig 4 visar att fåglar med högre fettklass också väger mer. Den genomsnittliga viktökningen är ca 0,7 g per viktclass.

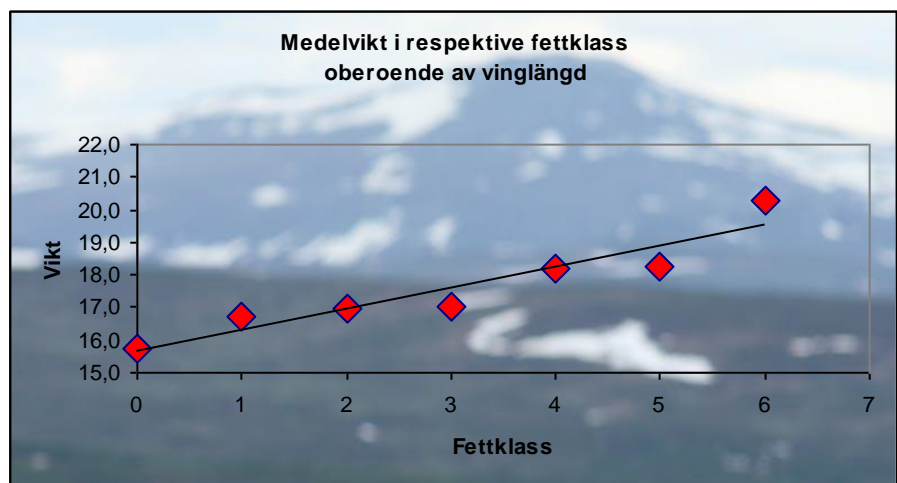

Fig 4. Medelvikt i respektive fettklass

Nio individer har återfångats minst ett dygn efter första fångstillfället. Det har förflutit 2 – 14 dagar. Två av dessa har ökat fettklassvärdet med två enheter medan övriga har oförändrat eller -1 resp +1 fettclass. Vikterna har förändrats mellan 0,1 till 3,6 gram.

Samtliga unga fåglar har helt avslutat kroppsruggningen före fångstillfället. De två gamla fåglarna har också ruggat färdigt.

Några återfynd eller främmande kontroller av ringmärkta blåhakar har vi tyvärr inte att redovisa. Återfynd av ringmärkta blåhakar från andra delar av Norden visar att arten flyttar mot sydost på hösten (Ellegren och Staav 1990). Det är alltså högst sannolikt att blåhakarna vid Djurle våtmark har ett sydnorskt ursprung.

Åtskilliga individer har låga fettvärden när de rastar vid Djurle våtmark men att det också finns blåhakar med höga fettvärden. Det kan finnas olika förslag för att förklara att det ser ut så.

- Låga fettvärden är fullt tillräckliga så länge flyttningen sker i korta etapper. Avståndet från södra Norges fjällvärld till Djurle våtmark är ca 500 km. Med en hastighet på ca 35 km/timmen (Ellegren och Staav 1990) krävs en flygtid på ca 14 timmar. Eftersom arten är nattsträckare kan distansen klaras av med två natters flygning. Rastplatser med god förekomst av lämplig föda utnyttjas då för att bygga upp en fettreserv för ännu en kort etapp.
- Ett annat förslag kan vara att väl förberedda individer med högre fettvärden klarar av betydligt längre distanser utan behov av att fylla på fettreserverna. Dessa individer är då betydligt mer svårångade på en sådan rastlokal som Djurle våtmark. De blåhakar som har svårigheter med att fylla på fettreserverna tvingas däremot att rasta oftare och längre tid. De fåglar som fångas är då egentligen inte representativa för den strategi som merparten av fjällkedjans blåhakar har möjlighet att anamma.

Den stora spridningen på fettklasserna stödjer bägge förslagen. Det första förslaget kan förklaras av att den stora andelen blåhakar med låga fettklasser gäller nyanlända individer medan de med högre värden är fåglar som befunnits sig en tid på rastplatsen innan de fångades och då hunnit med att bygga på sig allt större mängd fett. Det andra förslaget kan förklaras med att icke representativa lågfeta individer tvingas rasta på en energibrist medan de med mycket fett råkar rasta på en dåligt sträckväder och inte därför att flygbränslet börjat sina.

Roland Ylvén
Ronny Johansson

Litteratur

Alerstam, Thomas 1982. Fågelflyttning. Lund

Ellegren, Hans 1898. Hur kan vikt och vinglängd användas för att uppskatta mängden lagrat fett hos flyttande fåglar? – En metodstudie hos höstflyttande blåhakar *Luscinia s. svecica*. *Vår Fågelvärld* 48: 75 – 85.

Ellegren, Hans och Staav, Roland. 1990. Blåhakens *Luscinia s. svecica* flyttning – en återfyndsanalys av fåglar märkta i Sverige och Finland. *Vår Fågelvärld*. 49: 323 – 336.

Svensson, Lars. 1992. Stockholm. Identification guide to European passerines. s 113.